

ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ ПРАВА ДИТИНИ НА СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ

DEFINITION AND ELEMENTS RIGHTS OF CHILD TO FAMILY EDUCATION

Конончук Н.М.,
аспірант

Інституту політології та права
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Стаття присвячена характеристиці особистих немайнових прав дитини за сімейним законодавством, які є елементами права дитини на сімейне виховання. Обґрунтовано висновок, що право дитини на сімейне виховання є фундаментальним правом, яке породжує виникнення інших особистих немайнових прав дитини.

Ключові слова: сімейні права дитини, сімейне виховання, право дитини на сімейне виховання.

Статья посвящена характеристике личных неимущественных прав ребенка согласно семейному законодательству, которые являются элементами права ребенка на семейное воспитание. Обоснован вывод о том, что право ребенка на семейное воспитание является фундаментальным правом, на основании которого возникают другие личные неимущественные права ребенка.

Ключевые слова: семейные права ребенка, семейное воспитание, право ребенка на семейное воспитание.

The article is devoted to the characteristic of the moral rights of the child according to the Family Law, which are the elements of the right of the child to family education. The conclusion is justified that the right of the child to family education is a fundamental right, on the basis of available experience other personal nonproperty rights of the child.

Key words: family rights of the child, family upbringing, the child's right to family education.

Постановка проблеми. Процес дослідження сімейних особистих немайнових прав дитини полягає у вивченні відповідних прав та тлумаченні їх у контексті сімейного права. Першочерговим сімейним правом дитини, яке породжує виникнення інших прав, – є право дитини на сімейне виховання. Така думка є новою для науки сімейного права.

Стан дослідження. Серед вітчизняних та зарубіжних вчених-правників, які вивчали особливості сімейних особистих немайнових прав дитини, можна виділити: З.В. Ромовську, Р.О. Стефанчука, Л.А. Ольховик, М.М. Дякович, Н.М. Малєїну, Л.Б. Максимович, С.Ф. Беспалова, А.М. Нечаєву та інших. У працях цих правознавців розглядаються питання про поняття та систему сімейних прав дитини, в якій право на сімейне виховання розглядається як одне з прав дитини. **Метою** нашої роботи є спроба довести, що право дитини на сімейне виховання є визначальним у системі сімейних прав дитини, являє собою комплексне право, що обіймає низку прав.

Виклад основного матеріалу. В особистих немайнових правовідносинах батьків і дітей простежується залежність усіх інших сімейних немайнових прав дитини від права на виховання в сім'ї (або ж *права на сімейне виховання*). Так, право дитини на повагу до неї, право бути вислуханою з питань, які стосуються її інтересів, і подібні можуть бути здійснені та й взагалі виникають за умови, що дитина виховується в сім'ї. Тому викликає здивування той факт, що в Сімейному кодексі України (далі – СКУ) прямо не закріплене право дитини на виховання в сім'ї.

У той же час відповідно до ч. 2 ст. 11 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Ця норма встановлює конституційне право дитини, однак реалізується воно шляхом реалізації тих прав, які передбачені в СКУ. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне внести зміни до СКУ шляхом доповнення ч. 7 ст. 7 кодексу другим реченням такого змісту: «Дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Дитина-сирота або дитина, позбавлена батьківського піклування, має право на сімейне виховання відповідно до закону».

У нормах СКУ мова йде про належне виховання дитини батьками, про право дитини на спілкування з

батьками, а також про права батьків щодо виховання дитини. Право на виховання тлумачиться в науці як система законодавчо забезпечених заходів, що застосовується батьками під час спілкування з дітьми з метою забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку шляхом передання їм своїх знань, життєвого досвіду, переконань, забезпечення нормального психічного й фізичного розвитку дітей та захисту їхніх інтересів [1, с. 4].

Відзначимо, що в літературі часто порушується питання про «право батьків на виховання дитини» в контексті того, що закон встановлює й обов'язок батьків виховувати дитину. Вчені вбачають у цьому проблему й невизначеність природи батьківських правовідносин. Проте, на нашу думку, у поглядах на це питання науковці не враховують особливості сімейних прав та обов'язків, які є відносними. З урахуванням цього принаймні в українському сімейному законодавстві все достатньо визначено. Ст. 150 СКУ визначає обов'язки батьків щодо виховання дитини, зі змісту яких випливає, що носієм прав, які протистоять цим обов'язкам батьків, є дитина: батьки зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про стан її здоров'я, поважати дитину тощо. Тоді як ст. 151, у якій йдеться про «права батьків щодо виховання дитини», веде мову про право батьків визначати способи здійснення обов'язків по вихованню дитини; а зі змісту ст. 141 кодексу випливає право кожного з батьків брати участь у вихованні дитини, яке протистоїть обов'язку іншого з батьків не створювати перешкод для цього. Тому слід вести мову про «обов'язок батьків виховувати дитину» й про «право матері/батька брати участь у вихованні дитини та обирати способи виховання, які не суперечать закону та моральним засадам суспільства».

Низка норм сімейного законодавства забезпечує можливість безпосереднього спілкування дитини з батьками та близькими родичами, що є необхідним для задоволення потреб та інтересів дитини в турботі та вихованні, а це є тривалим процесом і передбачає особисте спілкування з дитиною тих осіб, які її виховують. Сприяють можливості постійного впливу на дитину з метою її належного виховання норми сімейного, цивільного та житлового законодавства, які забезпечують можливість дитини спільно проживати з батьками (особами, які їх замінюють).

Навність сім'ї як природного й соціального середовища для дитини та отримання необхідного рівня турботи про її фізичне й психічне благополуччя та виховання, необхідних для її виживання та інтеграції в соціумі, щоб вона зростала в колі близьких людей, у сімейній атмосфері та отримала необхідний для життя комплекс знань і вмій, є тим благом для дитини, яке слід визнати першочерговою потребою дитини та умовою її існування.

Сім'єю, за визначенням І.В. Жилінкової, є коло осіб, які пов'язані між собою спільністю життя, а також правами й обов'язками, що випливають зі шлюбу, спорідненості, усиновлення та інших форм прийняття дітей на виховання [2, с. 11]. Сім'я пояснюється в літературі як об'єднання осіб, що, як правило, спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права і обов'язки, які виникають зі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також з інших підстав, які не заборонені законом, і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства [3, с. 15].

Саме в сім'ї дитина набуває навичок спілкування в соціумі, у неї формується характер, проявляються результати виховання [4, с. 124]. Виховний вплив здійснюють батьки, які мають право самостійно обирати форми та методи виховання дітей, окрім тих, які суперечать закону (ч. 3 ст. 151 СКУ). У науці форми виховання поділяються залежно від віку дитини: новонароджені діти (1-10 днів), грудні діти (10 днів – 1 рік), раннє дитинство (1-3 роки), перше дитинство (4-7 років), друге дитинство (8-12 років), підлітки (13-15 років), юнаки та дівчата (16-18 років) [5, с. 88]. Варто погодитися з такими віковими групуваннями дітей, оскільки в залежності від віку дитина спроможна чи не спроможна оцінювати ті методи й форми виховання, які застосовують щодо неї її батьки.

У зв'язку з цим постає питання: чи має право дитина впливати на вибір способів і методів виховання в межах тих, які не суперечать закону та моральним засадам суспільства? Наприклад, батьки, які сповідують певні релігійні погляди, у тому числі нетрадиційні, скажімо, є учасниками Міжнародного товариства свідомості Крішні, обов'язково доклатимуть зусиль, щоб залучити до нього своїх дітей. Такі дії батьків не суперечать закону чи моральним засадам суспільства. Чи має право дитина противитися таким методам виховання? Закон (ч. 2 ст. 152) закріплює її право противитися лише неналежному виконанню батьками своїх обов'язків. У даному випадку критерієм належного виховання є відповідність способів і методів виховання дитини вимогам закону та моральним засадам суспільства. Однак дитина повинна мати можливість вибору в таких питаннях, наприклад, як віросповідання, світогляд, вид занять, дозвілля. Якщо дитина має нахили до мистецтва, скажімо, а батьки забороняють їй розвивати в собі ці здібності й наполягають виключно на занятті спортом та фізичною працею. Або дитина не бажає сповідувати ті ж релігійні погляди, прихильниками яких є батьки. У такому разі, якщо дитина здатна обґрунтувати свою думку, вона повинна мати можливість захищатися від таких способів виховання.

Нагадаємо, що закон встановлює право дитини «бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї», але обов'язку врахувати цю думку не містить. При цьому ст. 171 СКУ, яка закріплює згадане положення, має назву «Врахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя», що свідчить про те, що законодавець має на увазі саме врахування думки при вирішенні відповідних питань. Тому, на нашу думку, до ст. 171 СКУ слід внести зміни: доповнити її частиною третьою такого змісту: «Батьки,

інші члени сім'ї, посадові особи зобов'язані врахувати думку дитини, якщо це не суперечить інтересам дитини»; чинну частину третьою вважати частиною четвертою. Такі доповнення відповідають вимозі, закріпленій у ч. 2 ст. 155 СКУ про те, що батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини.

Право дитини на сімейне виховання є забезпеченою законом можливістю, яка включає: спілкування дитини з батьками, визначення місця проживання дитини, влаштування дитини в дитячі та навчальні заклади чи залучення до участі в її вихованні інших осіб (родичів дитини, вихователів, учителів тощо), передача дитині своїх знань, життєвого досвіду, уподобань та переконань. Право дитини на сімейне виховання випливає з обов'язків батьків виховувати дитину, що закріплені в ст. 150 СКУ. Відповідно до ч. 1 ст. 151 СКУ батьки мають переважне право перед іншими особами на особисте виховання дитини.

Реалізація права дитини на сімейне виховання пов'язана з поняттям «сімейне благополуччя». Благополуччя дитини визначається його оточенням – природним, соціально-економічним та насамперед сімейним; причому сімейне середовище є найближчим, а тому – найважливішим. Благополуччя дитини уявляється як «дитинство у розвиваючій затишній безпечній сім'ї, яке підтримується системою державних установ в реалізації основних прав дитини (на освіту, медичну допомогу, оздоровлення тощо) та актуалізації соціального потенціалу» [6, с. 177].

Нині визначилася стійка тенденція до збільшення числа так званих «неблагополучних» (проблемних) сімей, уражених зміщенням моральних цінностей та орієнтацій. У такій сім'ї дитині не затишно, а іноді навіть небезпечно, деформується особистість дитини, і вона стає, як правило, «проблемною». Усе це перешкоджає реалізації сімейних прав дитини.

Розрізняють кілька типів неблагополучних сімей: а) педагогічно некомпетентна; б) конфліктна; в) аморальна; г) асоціальна. Педагогічно некомпетентна сім'я – це сім'я, у якій існує брак педагогічних знань і навичок у батьків, що виявляється в неконструктивному стилі виховання (або надмірно авторитарному, або непередбачуваному). Батьки використовують неефективні методи виховання дитини. Конфліктною є сім'я, у якій панує атмосфера грубості й несправедливості, дитина живе в страху, напруженості, тривозі, стикається з несправедливістю, жорстокістю, а іноді й насильством. «Аморальна» сім'я – це сім'я з хворою етичною атмосферою, де дитині прищеплюються соціально небажані потреби й інтереси, вона долучається до аморального способу життя. Асоціальна сім'я – це сім'я, у якій дитина є жертвою злочинних маніпуляцій з боку батьків (оскільки копіює їх стереотипи поведінки, а в деяких випадках і мислення). Майбутнє такої дитини наперед запрограмоване: нічого доброго в цьому житті їй не чекає [7]. Юридичний аналіз вказаних видів неблагополучних сімей вказує, що в умовах першого виду (педагогічно некомпетентна сім'я) створюються підстави для складнощів морально-етичного характеру, проте не прослідковується порушень сімейних прав дитини. В умовах сім'ї конфліктного типу сімейні права дитини завжди перебувають на межі порушення або порушуються батьками. У двох інших типах неблагополучних сімей (аморальна та асоціальна) сімейні права дитини повністю ігноруються й щоденно порушуються батьками.

Як відомо, дитина, її благополуччя, духовний та фізичний розвиток мають пріоритет для батьків і держави в цілому. Батьки або особи, які їх замінюють, зобов'язані створити все можливе для забезпечення дитині нормальних умов розвитку, турботи й піклуван-

ня з їх боку. Якщо батьки неналежно виконують свої батьківські обов'язки чи зловживають своїми правами щодо дитини, вони можуть бути позбавлені батьківських прав. У цих випадках, а також в інших ситуаціях, коли дитина залишилася без батьківського піклування, дитина втрачає можливість реалізувати своє право на сімейне виховання в сім'ї своїх батьків.

Право дитини на сімейне виховання мають також діти-сироти та діти, що позбавлені батьківського піклування. Це право реалізується внаслідок усиновлення дитини чи передання її відповідно до закону під опіку чи піклування в сім'ю патронатного вихователя, прийомну сім'ю, до дитячого будинку сімейного типу, у сім'ю фактичного вихователя. Отже, сімейне виховання – це можливість забезпечення дитині нормальний фізичний, духовний та соціальний розвиток, який вона отримує, проживаючи в сім'ї батьків або в сім'ях інших осіб, яких закон наділяє правом виховувати дитину.

Таким чином, можна дійти висновку, що право дитини на сімейне виховання є забезпечена законом можливість дитини проживати разом з батьками (одним з них) або в сім'ї особи, яка їх замінює, спілкуватися з ними (та іншими членами сім'ї та родичами), одержувати піклування з їх боку, допомогу в усіх питаннях, що стосуються організації її життя, фізичного та духовного розвитку. Одним з особистих немайнових прав дитини є право знати своїх батьків, тобто забезпечена законом можливість дитини мати інформацію про батька та матір. Право дитини знати, від кого вона походить, тобто право знати своїх батьків пов'язане з встановленням походження дитини. Ю. Ф. Беспалов зазначає, що «знати батьків – це мати відомості про батька та матір» [8, с. 285].

Проте у випадку усиновлення дитина може й не мати інформації про своїх батьків, бо така інформація може негативно вплинути на моральний стан дитини. У Конвенції про права дитини передбачено, що дитина з моменту народження має право наскільки це можливо знати своїх батьків (п. 1 ст. 7). А згідно ч. 4 ст. 15 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. дитина має право на отримання інформації про відсутніх батьків, якщо це не завдає шкоди її психічному й фізичному здоров'ю.

Визначення Конвенції щодо права дитини знати своїх батьків містить застереження – «наскільки це можливо». В умовах правової системи України це стосується випадків усиновлення дитини. Так, відповідно до ст. 226 СКУ, усиновлена дитина має право на таємницю, у тому числі й від неї самої, факту її усиновлення (ч. 2); після досягнення нею 14 років усиновлена дитина має право на одержання інформації щодо свого усиновлення. Важливо, що КпШС 1969 р. не надавав такого права усиновленій дитині. Вважаємо, що в основі цього законодавчого рішення полягає принцип визнання людини (у тому числі дитини), її честі та гідності найвищою соціальною цінністю. Саме право на гідність як право на самоусвідомлення й визначення свого місця в суспільстві вимагає визнання за дитиною права знати своїх батьків.

Елементом права дитини на сімейне виховання є її право бути нерозлучною з батьками: діти та батьки не повинні розлучатися всупереч їх волі за винятком випадків, коли таке розлучення необхідне в інтересах дитини й цього вимагає рішення суду, що набрало законної сили (ч. 1 ст. 14 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р.). Під час вчинення дій, пов'язаних з розлученням дитини з батьками, а також інших дій, що стосуються дитини, у порядку, встановленому законом, судом заслуховується думка та побажання дитини.

Дитина, яка проживає окремо від батьків або одноким з них, має право на підтримання з ними регуляр-

них особистих стосунків і прямих контактів. Батьки, які проживають окремо від дитини, зобов'язані брати участь у її вихованні та мають право спілкуватися з нею, якщо таке спілкування не перешкоджатиме нормальному вихованню дитини. У разі, коли батьки не можуть дійти згоди щодо участі одного з батьків, який проживає окремо, у вихованні дитини, порядок такої участі визначається органами опіки та піклування за участю батьків, виходячи з інтересів дитини. Рішення органів опіки та піклування з цих питань можуть бути оскаржені в суді в порядку, встановленому законом (ст. 15 Закону).

Правила, які регулюють місце проживання дитини, закріплені в СКУ (ст. 160-162) та ЦК України (ст. 29) і регулюють право дитини на вибір місця проживання. Частина 1 ст. 29 ЦК України визначає, що місцем проживання фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель), у відповідному населеному пункті, у якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово. Зазначимо, що право дитини користуватися житловим приміщенням, яке належить на праві власності чи на праві користування її батькам (особам, які їх замінюють) є майновим правом дитини. Але право обирати місце проживання – це одне з особистих немайнових прав.

Здійснити батьківські обов'язки та право участі у вихованні дитини повною мірою неможливо в разі окремого проживання дитини та її батьків. Тому закон і встановлює особливі правила на випадок, коли дитина проживає окремо від матері/батька. Саме тому в законі йде мова про право дитини на проживання спільно з батьками чи особами, які їх замінюють – забезпечену законом можливість дитини проживати саме там, де проживають її батьки, один з них, інші особи, які замінюють батьків, мати з ними спільний житловий простір.

Житловий простір – це категорія, яка характеризується в літературі такими рисами: це певне місце, яке окреслене нематеріальним благом та виявляється в персоналізації простору; юридичні межі цього простору визначаються фактично наявним в особи володінням будинком, кімнатою, квартирою, наметом тощо. Даний простір забезпечує для володільця його приватність, особа в межах свого житлового простору має можливість регулювати та контролювати це середовище, доступ до простору можливий тільки з дозволу особи або в чітко передбачених законом випадках. Н.О. Горобець визначає житловий простір, як певне місце, нематеріальне благо, юридичні межі якого визначаються фактично наявним в особи володінням, яке забезпечує приватність особи, де вона відповідно до закону на власний розсуд постійно, переважно або тимчасово здійснює свою життєдіяльність та з урахуванням особливостей даного місця визначає поведінку інших щодо нього [9, с. 253].

Усе це дозволяє про доцільність закріплення в сімейному законодавстві права дитини на спільний з батьками чи особами, які їх замінюють, житловий простір як забезпечену законом можливість дитини перебувати в процесі життя в помешканні, яке знаходиться у фактичному володінні її батьків (осіб, що їх замінюють), що забезпечує підконтрольність дитини особам, які за неї відповідають, можливість спілкування з членами сім'ї, приватність дитини, її особисту безпеку, моральне та фізичне благополуччя.

Таке право дитини є особистим немайновим і його не слід ототожнювати з правом дитини на житло, яке ми у своїй роботі, наслідуючи традицію, відносимо до когорти майнових прав дитини. Але варто підкреслити, що сучасні дослідники права на житло оспорожують їх суто майновий характер. Так, професор М. К. Галянтич обґрунтовує думку, що це

право відповідає критеріям відбору особистих немайнових прав і його слід розуміти як особисте немайнове право особи, що вимагає перегляду шляхів і методів його реалізації [10, с. 99]. Загалом вчений розрізняє права на житлове приміщення як майно та право на житло, з чим слід погодитися. Разом із тим, право дитини користування житлом, яке належить батькам на певних правових підставах, є майновим правом і згадується нами в іншій частині дослідження.

Частина 2 ст. 150 СКУ передбачає обов'язок батьків піклуватися про дитину, про стан її здоров'я, про її фізичний, духовний і моральний розвиток. Право дитини на батьківське піклування – це необхідний елемент сімейно-правового статусу дитини. Під піклуванням слід розуміти всі види допомоги, які можуть надаватися дитині (забезпечення турботою, харчуванням, лікуванням, одягом, учбовими матеріалами тощо). Ця допомога стосується не тільки матеріального забезпечення. Дитина потребує духовної підтримки від своїх батьків, постійного спілкування з ними.

Ст. 153, 257 та 259 СКУ регулюють право дитини спілкуватися з батьками та іншими родичами. Сімейним законодавством термін «спілкування» самостійно не використовується, а існує як складовий елемент терміну «право», тобто право спілкуватися. На нашу думку, це право втілює «право на контакт», передбачене Конвенцією про контакт з дітьми від 15 травня 2003 року, що ратифікована Законом України від 20 вересня 2006 року [11]. Вона визначає, що «контактом є будь-яка форма спілкування», а також надає право дитині підтримувати контакт не тільки з батьками, а й деякими іншими особами, які мають родинні зв'язки з дитиною». Згідно з цією Конвенцією, контакт означає: а) перебування дитини протягом певного періоду разом з батьками (одним з них) чи з особами, що не є її батьками, але мають сімейні зв'язки з дитиною чи зустріч з такими особами; б) будь-яку форму спілкування між дитиною й такою особою; в) надання інформації такій особі про дитину або дитині про таку особу. Сімейні зв'язки за Конвенцією означають близьку спорідненість, наприклад, між дитиною та її бабусею й дідусем або рідними братами й сестрами, яка ґрунтується на законі або *de facto* сімейних стосунках. Спілкування може бути постійним або періодичним; постійне спілкування можливе, якщо дитина проживає спільно зі своїми батьками або з іншими родичами, яке полягає в перебуванні дитини та батьків в одному житловому приміщенні та у веденні спільного побуту.

Професор З. В. Ромовська вказує на підстави, які дають змогу констатувати, що право дитини на контакт до ратифікації Україною цієї Конвенції уже було закріплене в СКУ й складалося із таких елементів: а) права дитини, яка не проживає з одним із батьків, на контакти з ним; б) права дитини, ізольованої від батьків, на контакт з ними; в) права дитини спілкуватися зі своїми братами та сестрами, у тому числі з тими, які проживають окремо, навіть якщо хтось з них усиновлений; г) право дитини спілкуватися з бабою та дідом [12, с. 28].

Під правом дитини на спілкування слід розуміти забезпечену законом можливість дитини підтримувати постійний або періодичний особистий зв'язок з батьками та іншими родичами та членами сім'ї. Зміст права на спілкування включає в себе: право на постійний зв'язок дитини з батьками та іншими родичами, членами сім'ї; право на періодичний систематичний зв'язок з матір'ю, батьком, іншими родичами, які проживають окремо від дитини; право вимагати виконання обов'язку спілкування від батьків, інших родичів; право на звернення до органів опіки та піклування або до суду за захистом права на спілкування.

Право на спілкування може реалізовуватися шляхом постійного контакту дитини з батьками, періодичного спілкування з одним з них, постійного або періодично-

го спілкування чи окремих зустрічей дитини з іншими родичами.

Постійний зв'язок може проявлятися у взаємному спілкуванні на різноманітні теми, включаючи теми побутового характеру, організації спільної праці, відпочинку та постійний обмін інформацією, яка підтверджує їх матеріальний та духовний зв'язок. Під час спілкування батьки та інші родичі передають свій досвід дитині, реалізують батьківські права та виконують обов'язки. У процесі реалізації права дитини на спілкування зі своїми батьками встановлюється духовний зв'язок, реалізується піклування батьків над дітьми.

Періодичне спілкування характерне в разі окремого проживання батьків та дітей і в деяких інших випадках. Той з батьків, який проживає окремо, має право спілкуватися з дитиною, брати участь у вихованні дитини, а також вирішувати питання щодо отримання дитиною гідного рівня освіти.

Батьки, які в процесі здійснення батьківських прав порушують права та інтереси дитини, можуть бути обмежені або повністю позбавлені права на спілкування. Обмеження або позбавлення права на спілкування здійснюється шляхом застосування правомірної перешкоди здійснювати це право.

СКУ приділяє увагу правовому значенню думки дитини в процесі її виховання та розвитку. Право дитини вільно висловлювати свою думку полягає в тому, що вона вступає в різноманітні правовідносини, які дозволяють їй проявляти свої особисті якості та отримувати необхідний досвід, що сприяє навчанню, можливість обирати оптимальні правила своєї поведінки.

Попри це, на нашу думку, у законі питання про значення думки дитини при вирішенні питань її життя недостатньо конкретизоване. Крім того, як ми вже зазначали, не встановлено прямого обов'язку враховувати думку дитини, не визначено чітко випадків, коли врахування думки дитини має бути обов'язковим. У зв'язку з цим вважаємо, що згадана нами вище ч. 2 ст. 171 повинна бути доповнена положеннями про обов'язкове врахування думки дитини при вирішенні питань про: а) визначення місця її проживання; б) позбавлення батьків батьківських прав; в) поновлення матері/батька в батьківських правах; г) усиновлення дитини; г) призначення дитині опікуна (піклувальника), патронатного вихователя; д) влаштування дитини до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу; е) передання її на виховання в сім'ю фактичного вихователя; є) передання її на навчання та (або) виховання у відповідний навчальний (навчально-виховний) заклад, передання на тимчасове виховання іншій особі; ж) обрання для дитини видів занять і способів проведення дозвілля, які мають систематичний характер; з) управління її майном.

Висновки. Право дитини на сімейне виховання є основоположним сімейним правом дитини і являє собою забезпечену законом можливість дитини проживати разом з батьками (одним з них) або в сім'ї особи, яка їх замінює, спілкуватися з ними (та іншими членами сім'ї та родичами), одержувати піклування з їх боку, допомогу в усіх питаннях, що стосуються організації її життя, фізичного та духовного розвитку. Це право включає низку повноважень: а) право дитини знати своїх батьків; б) право дитини проживати разом з батьками (одним з них) або з особами, які їх замінюють; в) право дитини бути нерозлучною з батьками; г) право дитини спілкуватися з батьками (особами, що їх замінюють); д) право дитини одержувати батьківське піклування та необхідну допомогу й підтримку. Ці правові можливості дитини взаємопов'язані та взаємозалежні. Право дитини на сімейне виховання взаємопов'язане із правом дитини на спільний з батьками житловий простір, яке має самостійний характер і потребує законодавчого закріплення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ольховик Л.А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Л.А. Ольховик. – К., 2008. – 21 с.
2. Жилінкова І.В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї : Автореф. дис. ... докт. юрид. наук.: 12.00.03 / І.В. Жилінкова. – Харків, 2000. – 24 с. – укр.
3. Дякович М.М. Сімейне право України : навч. посіб. / М.М. Дякович. – К. : Правова єдність, 2012. – 552 с.
4. Казанцева А. Е. Обязанности и права родителей (заменяющих их лиц) по воспитанию детей и ответственность за их нарушение / А. Е. Казанцева ; под ред. Б. С. Хаскельберга. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1987. – 140 с.
5. Кидалова А. Обов'язки та права батьків щодо виховання та розвитку дитини: окремі проблеми / А. Кидалова // Право України. – 2004 р. – № 3. – С. 88 – 93.
6. Филипова А.Г. Концепты «дети», «семья», «родители» в политико-правовом пространстве / А.Г. Филипова // Известия российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2011. – № 132 – С. 169-178. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://elibrary.ru/download/19283120.pdf>.
7. Поняття та визначення неблагополучних сімей [Електронний ресурс] : Медичний портал. Засновник — ВМГО «Українська федерація молодих медиків» – Режим доступу : www.ufyd.org.ua.
8. Беспалов Ю.Ф. Теоретические и практические проблемы реализации семейных прав ребенка в Российской Федерации: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Юрий Федорович Беспалов – М., 2002. – 348 с.
9. Горобець Н.О. Поняття «житловий простір» у цивільному праві. / Н.О. Горобець // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 250-254 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12gnoucr.pdf>.
10. Галянтич М. К. Теоретико-правові засади реалізації житлових прав громадян в умовах ринкових перетворень / М. К. Галянтич – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва. – 2006. – 512 с.
11. Про ратифікацію Конвенції про контакт з дітьми: Закон України від 20 вересня 2006 року // Відомості Верховної Ради України – 2006. – № 45. – Ст. 440.
12. Ромовська З.В. Новели Сімейного кодексу України / З.В. Ромовська // Адвокат. – 2004. – № 1. – С. 28 – 35.

УДК 347.635

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ БАТЬКАМИ ПРАВА НА САМОЗАХИСТ ДИТИНИ

CHILD PROTECTION: SOME PROBLEMS OF IMPLEMENTATION PARENTS THE RIGHT TO SELF-DEFENSE CHILD

Левківський Б.К.,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри цивільних і адміністративно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*

У статті досліджуються особливості нормативного регулювання чинним законодавством України права батьків на самозахист своєї дитини. Особливо висвітлені проблеми здійснення батьками права на самозахист своєї дитини, які виникають під час правозастосовної практики. Визначені притаманні зазначеному поняттю функції, підстави та межі здійснення, наголошено на необхідності виділення окремих, чітких ознак, які дозволять розмежовувати самозахист від інших дій, зокрема самоуправства. За результатами аналізу норм матеріального права та правозастосовної практики висунуті конкретні пропозиції по удосконаленню чинного законодавства України.

Ключові слова: суб'єкти сімейних правовідносин, батьки, діти, здійснення батьківських обов'язків, захист суб'єктивних сімейних прав, реалізація права на самозахист, захист батьками своїх дітей.

В статье исследуется особенность нормативного регулирования действующим законодательством Украины права родителей на самозащиту своего ребенка. Отдельно освещены проблемы осуществления родителями права на самозащиту своего ребенка, которые возникают во время правоприменительной практики. Определены присущие указанному понятию функции, основания и пределы осуществления, отмечена необходимость выделения отдельных, четких признаков, которые позволяют отличать самозащиту от других действий, в частности самоуправства. По результатам анализа норм материального права и правоприменительной практики выдвинуты конкретные предложения по совершенствованию действующего законодательства Украины.

Ключевые слова: субъекты семейных правоотношений, родители, дети, осуществление родительских обязанностей, защита субъективных семейных прав, реализация права на самозащиту, защита родителями своих детей.

In the present study proposed attention of the scientific community study of the peculiarities of regulatory consolidation and regulation of the current legislation of Ukraine the individual rights of parents towards their child. Particular attention is paid to such a specific law, the parent's right to self-defense of their child. Since the right of self-defense parents their child received its legal registration and securing, at the legislative level, only with the adoption of the Family Code, it is the right of parents and research more detail.

As part of the study and carried out research designed to analyze specific legal cases, the consideration of which were disclosed and some problems of the parents of the right to self-defense of their child. An attempt to define inherent in this law, the grounds and limits of its implementation. The necessity of isolating individual, clear signs that allow distinction self-defense against other similar actions, which, in spite of similarity beyond the limits of self-defense, in particular arbitrariness. According to the analysis of the substantive law and practice put forward concrete proposals to improve the current legislation of Ukraine.

Key words: subjects of family relationships, parents, children, exercise of parental responsibilities, the protection of subjective rights of the family, the realization of the right to self-defense, the protection of the parents of their children.

Вступ. У будь-якому, навіть у найдемократичнішому суспільстві, спостерігаються випадки порушення передбачених суб'єктивних прав або законних інтересів особи. Це пов'язано як з об'єктивними, так і з суб'єктивними при-

чинами, а відтак, завдання практикуючих юристів та науковців полягає у виявленні та дослідженні всього спектру існуючих причин, за яких було порушено права та законні інтереси особи або виявлено недоліки їх охорони та за-